

УДК 330.101

АВСТРІЙСЬКА МЕТОДОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ: ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНА СПАДЩИНА ФРІДРІХА ФОН ХАЙЄКА

Д. Міночкін

Донецький національний технічний університет

Висвітлені ключові аспекти філософсько-методологічної концепції Фрідріха фон Хайєка, що діє в якості базису сучасної австрійської економічної школи. Наведена спроба вирішення суперечки, яка з'явилася у науковій літературі, щодо поглядів Хайєка на методологію економічної науки.

Суперечливі процеси всередині неокласичного мейнстріму, виявлені в дослідженнях останніх років, підвищили інтерес до методологічних дискусій в економічній науці. Складність і різноманіття порушуваних проблем робить знаходження консенсусу стосовно філософської основи досліджень в економіці вкрай проблематичним завданням, позбавленим якої би то не було однозначності. Представник «захисної методології» за термінологією Лакатоса Деніел Хаусман стверджує, що завданням методологів економічної науки є опис реальної роботи економістів, а в якості критерію оцінки та підтвердження істинності парадигм рекомендує використовувати верифікацію, поділяючи в цьому відношенні погляди Джона Стюарта Мілля [17]. Інше бачення методології економічної науки притаманне авторам, які відстоюють нормативну її роль. Саймон Діксель рішуче відкидає емпіризм і постмодернізм, пропонуючи слідувати прагматизму в якості виправдання нормативної ролі методології [15]. Однак, все більш поширеною точкою зору серед сучасних методологів є відмова від традиційної нормативної методології як особливого типу знання і визнання принципу методологічного плюралізму, що залишає за вченим право самому визначати метод досліджень. Серед авторів, які поділяють зазначену філософську установку, можна відзначити О. Ананьїна. На сучасний стан Philosophy of Economics, на його думку, значний вплив мала постпозитивістська хвиля [1, с. 413-414], що призвела до взаємного зближення економіко-методологічних та історико-наукових досліджень, а також постмодерністська течія, в рамках якої і була проголошена відмова від традиційної нормативної методології [1, с. 427]; це спричинило поширення таких позанаукових тенденцій, як «продаваність» результатів наукових досліджень, а також посилило боязнь остаточної втрати бар'єру, що відокремлює науку від ненаукових домислів. Реакцією наукового співтовариства на такий стан речей стало прагнення визначити межі методологічного плюралізму без відмови від самого принципу: «С одної сторони, плюралізм пропонується поставити під контроль критики, з другої -

сохранить нормативность методологии в рамках плюрализма, «делегирова» ее отдельным направлениям и школам экономической мысли»¹ [1, с. 427].

У сформованому положенні створюються передумови для активізації та посилення впливу альтернативних мейнстріму течій економічної думки, одною з яких є концепція австрійської економічної школи, яка переживає останнім часом період відродження і поживлення інтересу наукової спільноти до своїх досягнень в різних областях економічних досліджень. Підтримана Карлом Менгером динамічна суб'єктивістська концепція австрійської економічної школи бере початок у працях схоластів іспанської золотої епохи [7, с. 43-52; 11, с. 369; 16; 19, р. 28], учення яких були гідно сприйняті і доповнені методологічним інструментарієм прихильниками філософії *laissez faire* XVII-XVIII століть [7, с. 52-56, 22, р. 111-114, 26, р. 345-362]. Представники ж нинішнього покоління традиції в якості основи своїх досліджень спираються на філософсько-методологічний фундамент, закладений Людвігом фон Мізесом і Фрідріхом фон Хайєком. Однак, якщо Мізес відверто відстоює апріорний характер економічної науки і категорично заперечує емпіризм в якості можливого критерію підтвердження або спростування наукових теорій [5, 6, 24; 25], то погляди Хайєка з цього приводу позбавлені чіткої визначеності, що призводить до неоднозначного трактування його методологічної позиції як серед членів школи [12, 13, 14, 27], так і в авторів, що до неї не належать [2, с. 147-149]. Таким чином, метою представленої публікації є висвітлення справжніх філософсько-методологічних поглядів Фрідріха фон Хайєка, що діють в ролі базису сучасної австрійської економічної школи, спираючись на які можна буде спробувати вирішити суперечку, яка з'явилась у науковій літературі, а також виробити власне бачення зазначеної проблематики.

Найбільш відомим учнем Мізеса, багатостороннім філософом, класичним ліберальним мислителем і лауреатом Нобелівської премії з економіки за 1974 рік був Фрідріх Август фон Хайєк, визнаний однією з провідних інтелектуальних постатей XX століття [3, с. 603; 7, с. 111]. Будучи «человеком громадной культуры и необъятной эрудиции» [4, с. 514], Хайєк написав велику кількість праць, які надають потужний вплив не тільки в економічній науці, але і в області історії, філософії, психології та юриспруденції. Як відзначає Уерта де Сото, Хайєк знаходиться в неоплатному боргу перед Мізесом, ідеї якого послужили відправним пунктом основної маси робіт Хайєка з теорії економіки [7, с. 112]. Яскравий тому приклад – продовження роботи в галузі аналізу періодичних коливань, яким піддається ринковий процес.

---

1 Представляет интерес интерпретация Ананьиним завдань, що стоять перед сучасним методологом-професіоналом: «Методолог призван выявлять узкие места в сложившейся системе научных знаний и механизме воспроизводства научного сообщества; способствовать взаимопониманию и диалогу между учеными в условиях теоретического и методологического плюрализма; содействовать междисциплинарным контактам экономистов; выявлять и поддерживать перспективные научные подходы, в особенности на стыках научных дисциплин и теоретических школ; культивировать этику научного общения; обсуждать общие проблемы состояния и перспектив развития экономической науки в современном и будущем обществе» [1, с. 435].

Значну частину своєї наукової кар'єри Хайек присвятив дослідженню ділових циклів, йдучи шляхом, який намітив Мізес. Однак Хайек став автором низки власних істотних відкриттів, за що і був удостоєний нагороди Шведською академією. У 1931 році Хайек опублікував, мабуть, свою найбільш відому і змістовну роботу з теорії циклу «Цены и производство» [10], в якій аналітично послідовно і детально обґрунтував, яким способом кредитна експансія, не забезпечена попереднім збільшенням добровільних заощаджень, призводить до деформації виробничої структури, що неминуче тягне за собою «одужання» у формі рецесії [7, с. 116-122; 10, с. 80-119].

Опонуючи теоретикам неокласичної парадигми, які, через відсутність задовільної концепції капіталу і нездатність застосувати теорію граничної корисності до грошей, відстоювали точку зору, що регламентує підходити до вирішення поточних економічних труднощів виключно з макроекономічних висот, Хайек висунув радикальне заперечення проти кількісної теорії грошей, яка вважається відправною точкою міркувань неокласичних економістів, особливо чиказької школи. У роботі «The Pure Theory of Capital» (1941 рік) [21] і статті «The Mythology of Capital» (1936 рік) [20, р. 487-520] були піддані критиці погляди Френка Найта, засновника чиказької школи, який дотримується погляду на капітал як на однорідний самооновлюваний фонд. Небезпека такого підходу і одержимість рівновагою, на думку Хайека, у підсумку призводить до відстоювання неспроможних теорій недоспоживання, а згодом – до прихильності кейнсіанській політиці штучного завищення ефективного попиту, яка тягне за собою викривлення мікроекономічної структури виробництва [7, с. 122-124].

Заслугує на увагу нещадна критика Хайеком соціалізму на користь політики лібералізму і захисту вільного ринку від згубного впливу урядових інтервенцій. У студентські роки, за власним визнанням Хайека, він був соціалістом «фабіанського» спрямування, вірив слідом за Візером, що державне втручання в ринковий процес має позитивний ефект і може поліпшити суспільні відносини. І тільки після прочитання опублікованого в 1922 році критичного трактату Мізеса «Socialism: An Economic and Sociological Analysis» [23] Хайек розпрощався з юнацькими соціалістичними ідеалами, ставши поборником ідеї *laissez faire*. Основна думка Хайека, відображена в роботі «Пагубная самонадеянность» [8], полягає в тому, що соціалізм¹ являє собою інтелектуальну помилку, тому що для того, хто хоче примусово організувати суспільство або регулювати його, логічно неможливо отримати необхідну для цього інформацію, яка дозволила б йому виконати задуманий намір управління суспільними процесами: «Пожалуй, здесь мне нужно еще раз напомнить, что разновидность знаний, занимающая мое внимание, есть знание особого рода, которое по своей природе не может схватываться статистикой и соответственно не может передаваться никакому центральному органу в

---

¹ Термін «соціалізм» використовується Хайеком в дуже широкому сенсі, який включає не тільки систему, засновану на державній власності на засоби виробництва, а й взагалі будь-яку спробу організувати будь-яку область людських взаємин, що утворюють ринок і суспільство, за допомогою примусових методів соціальної інженерії [7, с. 127].

статистической форме. Статистические данные, которыми довелось бы пользоваться такому центральному органу, должны были бы получаться именно за счет абстрагирования от малозаметных различий между вещами и соединения в общую массу как ресурсов одного вида предметов, отличающихся по местонахождению, качеству и другим деталям, причем способ, каким бы это осуществлялось, мог оказаться далеко не безразличен для принятия конкретных решений» [11, с. 100].

Інтерпретуючи ринкову економіку як процес збору інформації про наявні ресурси та існуючі потреби, Хайек зазначає, що такі факти ніколи не бувають надані якомусь одному розуму, а значить вирішити проблему координації громадських зусиль представляється можливим лише використовуючи знання, розосереджене серед безлічі людей. «Сущность социального процесса, по Хайеку, заключается... в сугубо личной, субъективной, практической и рассеянной информации, или знании, которую каждый человек – в своих конкретных обстоятельствах места и времени – постепенно открывает и порождает в каждом из действий, которые он предпринимает для достижения своих конкретных целей, действий, материализующихся в этапах того увлекательного путешествия, каким является жизнь каждого человека» [7, с. 127]. Зібрати і систематизувати такі відомості, що є непосильним завданням для системи інституційного насильства чи примусу, здатний тільки вільно функціонуючий ринок: «A successful solution must be based on a method of utilizing the knowledge dispersed among all members of society, knowledge of which in any particular instance the central authority will usually know neither who possesses it nor whether it exists at all. It can therefore not be utilized by consciously integrating it into a coherent whole, but only through some mechanism which will delegate the particular decisions to those who possess it, and for that purpose supply them with such information about the general situation as will enable them to make the best use of the particular circumstances of which only they know. This is precisely the function which the various "markets" perform»¹ [18, p. 99; 27, p. 20]. Інструментом здійснення такої специфічної функції виступає система ринкових цін, примусовий вплив на які спотворює справжні вподобання взаємодіючих індивідів: «Мы должны смотреть на систему цен как на механизм передачи информации, если хотим понять ее действительную функцию – функцию, которую, разумеется, она выполняет тем менее совершенно, чем более жесткими становятся цены» [11, с. 104].

І хоча координація, що досягається за допомогою ринкових цінових сигналів, аж ніяк не бездоганна, вона втілюється в життя досить ефективно, щоб порівняти її з певного роду «дивом». Принаймні, жоден інший механізм, на думку Хайека, у тому числі механізм централізованого планування, не в змозі показати результати, які

---

¹ «Успішне рішення має бути засноване на методі використання знання, розсіяного серед всіх членів суспільства, знання, про яке в кожному конкретному випадку центральна влада, як правило, не знають ні хто ним володіє, ні чи існує воно взагалі. Тому воно не може бути використано свідомо шляхом інтегрування його в єдине ціле, а тільки через якийсь механізм, який буде делегувати конкретні рішення для тих, хто ним володіє, і з цією метою надасть їм таку інформацію про загальну ситуацію, яка дозволить їм найкращим чином скористатися конкретними обставинами, відомими тільки їм. Саме це і є та функція, яку виконують різні "ринки" ».

забезпечує ринок. Іншими словами, вирішальний аргумент Хайєка проти соціалізму є епістемологічним: конкурентний ринок надає можливість більш якісно використовувати величезний обсяг знань, який розосереджений між членами складного громадського утворення, ніж будь-яка існуюча альтернативна система [11, с. xii-xiii].

Дискусія з соціалістично налаштованими неокласичними теоретиками, які будували свій аналіз на теорії рівноваги, вилилася в написання низки критичних статей, до яких відносяться «Экономическая теория и знание» [11, с. 41-68], опублікована в 1937 році, і «Использование знания в обществе» [11, с. 93-110], що побачила світ у 1945 році. У них Хайєк зазначає, що опоненти не розгледіли проблему нездійсненності соціалізму, оскільки використовували ними моделі загальної рівноваги відштовхуються від припущення існування досконалого ринку і наявності всієї необхідної інформації про змінні й параметри спільних рівнянь, що характеризують рівновагу: «Тут надо помнить, что совершенный рынок, требуемый для выполнения предпосылок равновесного анализа, нельзя сводить к отдельным рынкам каких бы то ни было конкретных товаров; вся экономическая система должна приниматься как один совершенный рынок, на котором все знают всё. В таком случае допущение существования совершенного рынка означает не что иное, как то, что все члены общества, даже если и не предполагать их всеведущими, по крайней мере должны автоматически узнавать все, что релевантно для их решений. Похоже, скелет в нашем шкафу – «экономический человек», которого мы изгоняли постом и молитвой, – вернулся через черный ход в виде квазивсеведущего индивида... Допущение совершенного рынка в этом случае есть лишь иной способ говорить, что равновесие существует, но оно не приближает нас к объяснению, когда и как такое состояние возникает. Очевидно, если мы хотим заявить, что при определенных условиях люди будут приближаться к этому состоянию, то должны объяснить, каким образом они обретут необходимое знание» [11, с. 56]. Хайєк наполягає, що насправді подібні відомості ніколи не бувають відомі, а їх відкриття здійснюється підприємцями у динамічному процесі, якому й слід бути об'єктом аналізу вчених-економістів. Свої висновки, що відкидають, дотримуючись австрійській традиції, неокласичну концепцію досконалої конкуренції, замінюючи її динамічною моделлю відкриття нової інформації, Хайєк висловив у роботах «Смысл конкуренции» (1946 рік) [11, с. 111-128] і «Конкуренция как процедура открытия» (1968 рік) [11, с. 378-393].

Важливим аспектом критика Хайєка рівноважного підходу є і той факт, що процес відкриття, збору та систематизації необхідної інформації розгортається в часі, тоді як використовувані неокласиками моделі рівноваги не тільки не враховують часовий чинник, а, навіть навпаки, вимагають його виключення [19, р. 179-190; 27, р. 20]: «...поскольку равновесие – это отношение между действиями и поскольку действия одного человека обязательно должны происходить последовательно во времени, очевидно, что ход времени весьма важен для придания понятию равновесия какого-либо смысла. Об этом стоит упомянуть, поскольку многие экономисты оказались, похоже, неспособны найти место для времени в равновесном анализе и потому предположили, что понятие равновесия должно рассматриваться как вневременное. Подобное представление мне кажется лишеным смысла» [11, с. 45].

Починаючи з 50-х років ХХ століття Хайєк відходить від проблем економічної теорії і приступає до дослідження правових та інституційних чинників, що формують

вільне суспільство [7, с. 132]. Досягнення знаменитого австрійця у сфері теорії права та політології пов'язані і логічно випливають із його напрацювань у галузі економічної теорії. Оскільки точка зору Хайєка полягає в тому, що соціалізм є системною інституційною атакою на свободу особистості і людської поведінки, втілюється в життя через примушуючі накази і декрети, то результатом стає неминуче руйнування традиційної концепції права, під якою мається на увазі сукупність правил, що має рівнозастосовуваний до будь-якого члену суспільства і абстрактний (встановлює обмеження, однак не передбачає заздалегідь конкретний результат соціальної взаємодії) характер [7, с. 132-133]. Підсумком описаного процесу стає витіснення матеріального права сукупністю адміністративних приписів та норм, що точно регламентують дії тієї чи іншої людини, внаслідок чого зникають важливі орієнтири і люди втрачають навички пристосування до абстрактних правил поведінки. Хайєк також наполягає на тому, що вказане нехтування правовою концепцією неминуче спричиняє спотворене уявлення про справедливість, що розуміється не як рівнообов'язковість прийнятих правил поведінки для всіх без винятку, а проявляється переважно в довільних оцінках правлячих органів і окремих «вершителей». Наслідки всіх цих змін виявляються вкрай жахливими: надрукована в 1944 році «Дорога к рабству» [9] чітко демонструє, як утопістські погляди прихильників колективізму і повсюдного планування призводять до обмеження громадянських свобод, тоталітарної політичної системи, появи націоналістичних настроїв, що переростають у відвертий нацизм і жахливі своїми наслідками війни.

Що стосується філософської установки робіт Хайєка, то тут складно прийти до однозначного трактування його поглядів щодо методології економічних досліджень. Безумовним є той факт, що, згідно австрійської традиції, Хайєк вкрай скептично ставився до невиправданого застосування в суспільних науках методів фізичних і природничих наук, використовуючи для позначення цього термін «сцієнтизм» [3, с. 610; 7, с. 130; 27, р. 19]: «They deal, not with the relations between things, but with the relations between men and things or the relations between man and man. They are concerned with man's actions, and their aim is to explain the unintended or undesigned results of the actions of many men»¹ [18, р. 25]. Резюмуючи праці попередніх поколінь австрійської школи, зокрема дослідження Мізеса і Менгера, з позицій суб'єктивізму Хайєк висуває всеосяжне звинувачення об'єктивізму, колективізму і історизму в їх сцієнтистському підході до вивчення соціальних явищ [12, р. 308-309, 18, р. 11-102]. Він також піддає ретельному аналізу та критиці позитивістський раціоналізм, що бере початок в ідеях Конта і Сен-Симона, а також вузького бентамовського утилітаризму, які припускають відомою всю інформацію про переваги та витрати кожної дії, що відкриває можливості для прийняття рішень стосовно максимізації² [7, с. 130; 18, р. 103-188].

---

¹ «Вони мають справу не з відносинами між речами, а з відносинами між людьми і речами або відносинами між людиною і людиною. Вони стурбовані діями людини, і їх метою є пояснити випадкові або ненавмисні результати дій багатьох людей».

² Ця ж аргументація використовувалася Хайєком для критики неокласичних моделей рівноваги [11, с. 41-68].

У своєму поясненні складних соціальних інститутів, обумовленому послідовною суб'єктивістською позицією, Хайек вдається до так званого «синтетичного методу», що бере початок з принципу методологічного індивідуалізму австрійців [14, р. 303-304]. Той факт, що дослідник соціальних феноменів неопосередковано має знання про приналежні індивідуумам погляди і судження, які й формують аналізовані комплексні явища, визначає ще одну істотну відмінність у методах соціальних та природничих дисциплін: «While in (the social sciences) it is the attitudes of individuals which are the familiar elements and by combination of which we try to reproduce the complex phenomena, the result of individual actions, which are much less known — a procedure which often leads to the discovery of principles of structural coherence of the complex phenomena which had not (and perhaps could not) be established by direct observation — the physical sciences necessarily begin with the complex phenomena and work backwards to infer the elements from which they are composed... While the method of the natural sciences is in this sense analytic, the method of the social sciences is better described as compositive or synthetic. It is the so-called wholes, the groups of elements which are structurally connected, which we learn to single out from the totality of observed phenomena only as a result of our systematic fitting together of the elements with familiar properties, and which we build up or reconstruct from the known properties of the elements»¹ [18, р. 38-39; 27, р. 20-21]. Знання описаних елементів і їх властивостей впливає із загальної для австрійців концепції розуміння, спираючись на яку Хайек намагається протистояти сциєнтистським забобонам і спотворюючому впливу історизму, які намагаються нав'язати «... убеждения в том, что социальные феномены всегда даны нам так же, как даны нам природные факты. Они доступны нам только потому, что мы способны понимать, что другие люди говорят нам, и можем быть понятыми, только интерпретируя намерения и планы других людей. Они являются не физическими фактами: элементами для их воспроизведения всегда выступают знакомые нам категории нашего собственного разума» [11, с. 91; 27, р. 21].

Історичні факти представляють собою комплексні явища, які є або повторюваним процесом, або складною моделлю стійких взаємозв'язків, яка прихована від стороннього спостерігача. Дослідник лише здатний крок за кроком відновити подію, яка його цікавить, на тій підставі, що складові компоненти досліджуваного факту минулого заздалегідь йому знайомі і зрозумілі: «Выражаясь

---

¹ «Хоча у соціальних науках - це відносини окремих людей, які є знайомими елементами і в поєднанні яких ми намагаємося відтворити складні явища, результат індивідуальних дій, набагато менш відомих - процедура, що часто призводить до відкриття принципів структурної узгодженості складних явищ, які не є (і, можливо, не можуть бути) встановлені прямим наглядом - фізичні науки обов'язково починаються з комплексних явищ і досліджуються в зворотному напрямку, щоб вивести елементи, з яких вони складаються ... Хоча метод природничих наук у цьому сенсі аналітичний, метод соціальних наук краще описується як комбінований або синтетичний. Це так звані цілі, групи елементів, які є структурно пов'язаними, які ми вивчаємо, виділяючи із сукупності спостережуваних явищ, тільки як результат нашої систематичної установки разом елементів з відомими властивостями, і які ми вибудовуємо або реконструюємо з відомих властивостей елементів».

парадоксально, то, что мы называем историческими фактами, в действительности есть теории, которые в методологическом смысле носят точно такой же характер, как и более абстрактные или общие модели, создаваемые теоретическими науками об обществе. Дело обстоит не так, что сначала мы изучаем «данные» исторические факты, а потом получаем возможность делать обобщения относительно них. Мы скорее пользуемся теорией, когда отбираем из знания, которое имеем о каком-либо периоде, определенные части как осмысленно связанные и составляющие звенья одного и того же исторического факта» [11, с. 86].

Поділяючи суб'єктивізм і дуалізм методологічних установок Менгера і Мізеса, Хайек розходиться з ними у питаннях епістемології. Як відзначає Уайт, основною відмінною рисою точки зору Хайека є його спроба дистанціюватися від апіорізму [27, р. 21]. Проте, погляди самого Хайека на цей рахунок протягом його наукової кар'єри позбавлені суворой визначеності, що спостерігається, наприклад, у Мізеса. У своїх ранніх роботах Хайек дає зрозуміти, що фундаментальні гіпотези і положення економічної науки не можна вважати справжніми апіорно. Точніше кажучи, вони можуть мати аксіоматичний характер, але лише в рамках категорії «раціональної цілеспрямованої людської діяльності», що є не єдиною можливою моделлю поведінки: «Существенный момент, который, как мне кажется, часто не осознают экономисты, заключается в том, что подобные гипотезы имеют во многом иную природу, чем те более общие допущения, с которых начинается Чистая Логика Выбора... допущения, с которых начинается Чистая Логика Выбора, есть факты, являющиеся, насколько нам известно, общими для всякого человеческого мышления. Их можно считать аксиомами, определяющими и устанавливающими границы сферы, внутри которой мы способны понимать или реконструировать в своем уме процессы мышления других людей... Они скорее относятся к типу человеческой деятельности (той, что мы обыкновенно называем «рациональной» или даже просто «сознательной» в отличие от «инстинктивной»), нежели к конкретным условиям, при каких она совершается» [11, с. 57]. Хайек згоден з тим висновком, що аналізу в рамках цілеспрямованої людської поведінки цілком можливо надати закінченого вигляду, в той же час реальна дійсність, з якою доводиться мати справу досліднику, однозначно ширше описуваної мислимої конструкції: «... в сфере Чистой Логики Выбора наш анализ можно сделать исчерпывающим, иными словами, здесь мы можем разработать формальный аппарат, покрывающий все мыслимые ситуации. В отличие от этого вспомогательные гипотезы по необходимости должны носить избирательный характер, то есть нам нужно отбирать из бесчисленного разнообразия возможных ситуаций такие идеальные типы, которые по той или иной причине мы считаем особенно релевантными для условий реального мира» [11, с. 57-58].

Таким чином, на відміну від Мізеса, цілеспрямована людська поведінка інтерпретується Хайеком як ідеальнотипова модель [27, р. 21], висновки в рамках якої не є вичерпними при поясненні процесів соціальної взаємодії, що відбуваються в реальності: «Проведенное здесь разграничение может помочь в преодолении давних разногласий между экономистами и социологами по поводу роли, которую «идеальные типы» играют в аргументации экономической теории. Социологи часто подчеркивали, что обычные процедуры экономической теории включают допущение об определенных идеальных типах, тогда как экономисты-теоретики указывали, что их аргументация носит настолько универсальный характер, что им не требуется прибегать к каким-либо «идеальным типам». Истина, по-видимому, состоит в том, что в сфере Чистой Логики Выбора, которая в основном интересуется экономиста, он в

своих утверждениях был прав. Но как только у него возникало желание применить их для объяснения социального процесса, он вынужден был обращаться к тому или иному «идеальному типу» [11, с. 58].

Виходячи з подібних філософських поглядів, Хайек надає істотне значення фактам емпіричної дійсності, відводячи їм ключову роль у процесі оцінки наукових теорій. Вказуючи на те, що емпіричні дослідження навряд чи сприяють набуттю нового знання, вони можуть допомогти на етапі застосування теоретичної аргументації до явищ реального світу, відсіваючи спростовані припущення даними досвідом¹: «Короче говоря, я намерен показать, что эмпирический элемент в экономической теории – единственная ее часть, имеющая отношение не только к импликациям из заданных предпосылок, но также к причинам и следствиям и ведущая нас таким образом к выводам, поддающимся (во всяком случае в принципе) верификации (или, скорее, фальсификации), – состоит из утверждений, касающихся приобретения знаний» [11, с. 41].

Проте вже на початку 50-х років точка зору Хайека помітно змінюється. У статті «Факты общественных наук» (1942 рік), критично спрямованої проти позитивізму і історизму, Хайек рішуче заперечує можливість емпіричної перевірки та спростування економічної теорії, вважаючи, що «... ее (теорию. – Д.М.) никогда нельзя верифицировать или фальсифицировать ссылкой на факты. Все, что мы можем и должны проверять, – это присутствие наших допущений в данном конкретном случае... Однако саму теорию, мыслительную схему для интерпретации, никогда нельзя «верифицировать», но лишь проверить ее на непротиворечивость. Она может не иметь отношения к делу, поскольку упоминаемые в ней условия никогда не встречаются; или она может оказаться неадекватной, поскольку не учитывает достаточно большого количества условий. Но фактами ее можно опровергнуть не более, чем логику или математику» [11, с. 88-89]. Одним з основних аргументів на захист своєї позиції Хайек вважає ту обставину, що емпіричний факт завжди являє собою комплексний феномен, отриманий шляхом переплетення і накладення великої кількості різноспрямованих імпульсів, результат взаємодії яких не підлягає однозначному трактуванню: «Не все, что происходит в одно и то же время в одном и том же месте, является частью одного и того же исторического факта, равно как и все составные части одного и того же исторического факта не обязательно должны относиться к одному и тому же времени и месту» [11, с. 85-86].

Згідно поширеної точки зору, суттєвий вплив на погляди Хайека щодо філософії економічної науки зробили роботи, а також близьке знайомство і спілкування з Карлом Поппером, що і стало причиною відходу від апіорізму Мізеса [27, р. 21]. У своїй Нобелівській промові Хайек висловлює подяку Попперу за його внесок у справу формулювання критерію науковості, здатного допомогти вченому в його дослідженнях комплексних соціальних феноменів: «Мы не в силах выразить должную благодарность таким современным философам науки, как сэръ Карл Поппер,

---

¹ На цій підставі Хайек вважає можливим робити висновок про те, що «...экономическая теория перестает быть упражнением в чистой логике и становится эмпирической наукой, и именно к экономической теории как науке эмпирической мы должны теперь обратиться» [11, с. 54-55].

за предложенный ими тест, посредством которого мы можем отличить то, что заслуживает научного статуса, от того, что таковым не является, тест, который, по моему убеждению, многие из доктрин, ныне широко признаваемых как научные, не прошли бы» [11, с. 373; 19, р. 31-32]. У зв'язку з цим заслуговують на увагу дослідження Брюса Колдуелла, в яких аналізується вплив двох відомих філософів один на одного, що призводить до деякого перегляду їхніх власних переконань [12, р. 310-311; 13].

Колдуелл стверджує, що Хайек по суті ніколи не був апіорістом у Мізевському розумінні, а його роботи з економічної теорії, зокрема теорії грошового обігу та економічних циклів, мають зовсім іншу основу, ніж концепції Мізеса: «... When Mises claimed that the fundamental postulates or axioms of the science of human action were a priori true, he was discussing what might be called today the assumptions of microeconomic theory. Hayek's early work in economics principally focused on monetary theory and the theory of the trade cycle, fields quite different from microeconomics, so the question of the a priori basis of microeconomic theory never came up. Furthermore, in those few places that Hayek used the terms "a priori" or "a priorism" in writings in the 1930s and 1940s, his use appears to be quite different from that of Mises. Finally, in a letter in which he offered a retrospective reflection on the question, Hayek flatly stated that he had never been an a priorist»¹ [13, р. 10]. Хайек, на думку Колдуелла, приймає постулат Поппера, що проголошує як критерій науковості теорії можливість її фальсифікації, що означає заперечення можливості настання певного роду подій, у разі виникнення яких теорію можна вважати спростованою. Однак Хайек наполягає на тому, що у випадку зі складними комплексними явищами, які є предметом розгляду економічної науки, теорії неминуче стають менш схильними до фальсифікації: «The advance of science will thus have to proceed in two different directions: while it is certainly desirable to make our theories as falsifiable as possible, we must also push forward into fields where, as we advance, the degree of falsifiability necessarily decreases. This is the price we have to pay for an advance into the field of complex phenomena»². Пов'язано це насамперед з

¹ «... Коли Мізес стверджував, що фундаментальні постулати і аксіоми науки про людську діяльність були апіорі вірні, він обговорював те, що можна назвати сьогодні передумовами мікроекономічної теорії. Рання робота Хайєка в галузі економічної теорії головним чином зосереджена на грошовій теорії та теорії економічного циклу, поля, вкрай відмінного від мікроекономіки, тому питання про апіорну основу мікроекономічної теорії ніколи не піднімалося. Крім того, в тих небагатьох місцях, де Хайек застосовував терміни "апіорі" або "апіоризм" в працях 1930-х і 1940-х років, його використання, як видається, істотно відрізняється від вживаних Мізесом. Нарешті, у листі, в якому він пропонує ретроспективний аналіз з даного питання, Хайек категорично заявляє, що він ніколи не був апіорістом».

² «Розвиток науки, таким чином, має протікати в двох різних напрямках: у той час як, безумовно, бажано робити наші теорії настільки схильними до фальсифікації, наскільки це можливо, ми повинні також просуватися в сферах, де, як нам заздалегідь відомо, ступінь фальсифікації обов'язково зменшується. Це ціна, яку ми повинні заплатити за просування в області складних явищ» (Цитата з: Caldwell Bruce J. Popper and Hayek: Who Influenced Whom? // CAHIERS D'ÉPISTÉMOLOGIE, Département de philosophie, Université du Québec à Montréal. No 2003-01. P. 17.).

тим, що комплексні феномени є похідними великої кількості розрізнених фактів і обставин. А це, в свою чергу, означає, що перевірка теорії, що пояснює складні явища, або прогнозу, зробленого на її основі, може вважатися достовірною лише за умови повної впевненості в знанні всіх без винятку фактів, що утворюють подібні явища: «Теория сущностно сложных явлений должна относиться к большому числу конкретных фактов, и чтобы на ее основе предсказывать или чтобы проверить ее, мы должны удостовериться все эти конкретные факты. Как только мы в этом преуспели, не должно быть никаких особых трудностей в получении проверяемых предсказаний... Настоящая же трудность, разрешению которой наука способствовала очень мало и которая иногда действительно бывает непреодолимой, состоит в выявлении и фиксации конкретных фактов» [11, с. 374-375].

Звідси випливає переконання Хайєка в тому, що в дослідженнях економічної науки вченому волею-неволею доведеться обмежитися так званими типовими передбаченнями і прогнозами (pattern predictions), здатними передбачати лише якісні зміни, що, безумовно, робить процес перевірки достовірності теорії менш суворим¹.

Таким чином, спираючись на наведені аргументи, є всі підстави вважати, що хоча праці Хайєка засновані та багато в чому є продовженням ідей, закладених Мізесом, філософсько-методологічні погляди двох ключових представників австрійської економічної школи мають ряд істотних відмінних особливостей і не можуть трактуватися як єдине бачення базису економічної науки, про що стверджує Блауг [2, с. 147-149]. Представлене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що Хайєк все ж схиляється в бік епістемологічної філософії Поппера, приймаючи критерій фальсифікації і відмовляється від спадщини Мізеса в цьому аспекті. Що ж до запевнень Уайта про неістотність розбіжностей у поглядах на філософію науки між Хайєком і Мізесом [27, р. 21], то виконаний аналіз призводить до протилежних висновків і свідчить на користь позиції Колдуелла, що наполягає на наявності власної методологічної концепції Хайєка, дещо відмінної від епістемологічного фундаменту, використовуваного Людвігом фон Мізесом.

1. Ананьин О.И. Философия и методология экономической науки // Философия социальных и гуманитарных наук / Под общ. ред. С.А. Лебедева. – М.: Академический проект, 2006-2008. – Сер. «Gaudeamus». С. 353-436.
2. Блауг Марк. Методология экономической науки, или Как экономисты объясняют. Пер. с англ. / Науч. ред. и вступ. ст. В.С. Автономова. – М.: НП «Журнал Вопросы экономики», 2004. – 416 с.
3. История экономических учений / Под ред. В. Автономова, О. Ананьина, Н. Макашевой: Учеб. пособие. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 784 с. – (Серия «Высшее образование»).

---

¹ «Это согласуется с тем, что я ранее называл просто типовыми предсказаниями, которыми придется все больше ограничиваться по мере того, как из области, в которой преобладают сравнительно простые законы, мы углубляемся в область, где господствует организованная сложность» [11, с. 375].

4. Майбурд Е.М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров / Акад. народ. хоз-ва при Правительстве РФ – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Дело; Книгоэкспорт, 2000. – 560 с.: ил.
5. Мизес Л. фон. Человеческая деятельность: трактат по экономической теории / Людвиг фон Мизес; пер. с 3-го испр. англ. изд. А.В. Куряева. – Челябинск: Социум, 2008. – 878 с. (Серия: «Австрийская школа». Вып. 3)
6. Мизес Л. фон. Теория и история: Интерпретация социально-экономической эволюции / Людвиг фон Мизес; пер. с англ. А.В. Куряева. – Челябинск: Социум, 2009. xviii + 374 с.
7. Уэрта де Сото Х. Австрийская экономическая школа: рынок и предпринимательское творчество / Хесус Уэрта де Сото; пер. с англ. Б.С. Пинскера под ред. А.В. Куряева. – Челябинск: Социум, 2009. – viii + 202 с. (Серия «Австрийская школа» Вып. 21).
8. Хайек, Фридрих Август фон. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма / Под редакцией У.У. Бартли, Ш. – М.: Изд-во «Новости» при участии изд-ва «Catallax», 1992. – 304 с.
9. Хайек, Фридрих Август фон. Дорога к рабству / Пер. с англ. М.: Новое издательство, 2005. – 264 с. (Библиотека Фонда «Либеральная миссия»).
10. Хайек Ф. Цены и производство / Фридрих Хайек; пер. с англ. под ред. Гр. Сапова. – Челябинск: Социум, 2008. xiv + 199 с. (Серия: «Библиотека ГВЛ»).
11. Хайек Ф.А. Индивидуализм и экономический порядок / Фридрих Хайек; пер. с англ. О.А. Дмитриевой под ред. Р.И. Капелюшников. – Челябинск: Социум, 2011. XXVIII + 394 с. (Серия: «Австрийская школа». Вып. 24).
12. Caldwell Bruce. Hayek's scientific subjectivism // *Economics and Philosophy*, 10 (1994), pp. 305-313.
13. Caldwell Bruce J. Popper and Hayek: Who Influenced Whom? // *CAHIERS D'ÉPISTEMOLOGIE, Département de philosophie, Université du Québec à Montréal*. No 2003-01.
14. Caldwell Bruce. Hayekian evolution reconsidered: a reply to Hodgson // *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 28, No. 2, 2004, pp. 301-305.
15. Deichsel Simon. The usefulness of truth: an enquiry concerning economic modeling // *Erasmus Journal for Philosophy and Economics*, Volume 3, Issue 1, Spring 2010, pp. 119-122.
16. Grice-Hutchinson, Marjorie. *The School of Salamanca: Readings in Spanish Monetary Theory, 1544-1605* // Oxford: Clarendon Press, 1952.
17. Hausman, Daniel M. Economic Methodology in a Nutshell // *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 3, No. 2 (Spring, 1989), pp. 115-127.
18. Hayek F.A. *The Counter-Revolution of Science: Studies on the Abuse of Reason*. The Free Press of Glencoe, 1955.
19. Hayek, Friedrich August. *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas* // Routledge and Kegan Paul, 1978.
20. Hayek F.A. *Prices and Production and Other Works: F.A. Hayek on Money, the Business Cycle, and the Gold Standard*. Auburn, Alabama: The Ludwig von Mises Institute, 2008.
21. Hayek F.A. *The Pure Theory of Capital*. Auburn, Alabama: The Ludwig von Mises Institute, 2009.
22. Hülsmann, Jörg Guido. *Mises. The Last Knight of Liberalism* // Auburn, Alabama: The Ludwig von Mises Institute, 2007.
23. Mises, Ludwig von. *Socialism: An Economic and Sociological Analysis*. New Haven, Yale University Press, 1962.
24. Mises, Ludwig von. *The Ultimate Foundation of Economic Science: An Essay on Method*. D. Van Nostrand Company, Inc. Princeton, New Jersey, 1962.
25. Mises, Ludwig von. *Epistemological Problems of Economics*. Auburn, Alabama: The Ludwig von Mises Institute, 2003.

26. Rothbard, Murray N. *Economic Thought Before Adam Smith: An Austrian Perspective on the History of Economic Thought, Volume I* // Edward Elgar Publishing Ltd, 2006.
27. White Lawrence. *The Methodology of the Austrian School Economists* // Auburn, Alabama: The Ludwig von Mises Institute, 2003.

**AUSTRIAN METHODOLOGY OF ECONOMICS: PHILOSOPHICAL AND
METHODOLOGICAL LEGACY OF FRIEDRICH VON HAYEK**

D. Minochkin

Donetsk National Technical University

Highlight key aspects of the philosophical and methodological concepts of Friedrich von Hayek, serving as the basis of the modern Austrian School of Economics. Shows an attempt to resolve appeared in the literature regarding the views of Hayek's argument on the methodology of economics.

**АВСТРИЙСКАЯ МЕТОДОЛОГИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКИ:
ФИЛОСОФСКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ ФРИДРИХА ФОН
ХАЙЕКА**

Д. Миночкин

Донецкий национальный технический университет

Освещены ключевые аспекты философско-методологической концепции Фридриха фон Хайека, действующей в качестве базиса современной австрийской экономической школы. Приведена попытка разрешить появившийся в научной литературе спор относительно взглядов Хайека на методологию экономической науки.